

Учителі не чекають реформи освіти, вони вже реалізують її власними силами. Майже всі вчителі-новатори вийшли з радянської системи освіти. Від колег їх відрізняє те, що вони готові визнати: щоб викладати сучасним дітям, їм доводиться вчитися. Існує особливість, що відрізняє творчих педагогів – це нове ставлення до школяра. Учителі-новатори, який би предмет вони не викладали, вчать не зубрити параграфи з підручників, а створювати власний інтелектуальний продукт – від написання електронних навчальних посібників для молодших класів до розробки маршрутів зеленого туризму.

Список використаної літератури

1. Віртуальний прес-центр “Майкрософт Україна” : Електронний ресурс. Режим доступу до статті: <http://microsoftua.wordpress.com>
2. Сидоренко О. Л. Зміст та організація науково-методичної роботи в школах нового типу / О. Л. Сидоренко // Освіта і управління. – 1998. – №4. – С. 21-30.
3. Шувалова В. С. Методическая работа в инновационной школе: системный подход / В. С. Шувалова // Народное образование. – 1998. – №4. – С. 113.

Ірина Цебрій

ЄДНІСТЬ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ РАННЬОХРИСТИЯНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ

Починати навчання з людьми дорослого віку не було винаходом ранньохристиянських педагогів. Однак система наставництва (тьюторства) склалася в перехідний період від Античності до раннього Середньовіччя у зв'язку з формуванням особливого типу викладача – універсального наставника, який би володів усією системою необхідних знань і вмів їх донести до своїх вихованців. Освіта, де в основі знаходилася самостійна робота учнів під контролем наставника, стала предметом дослідження науковців лише наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

В епоху атеїзму досягненням теорії і практики середньовічної освіти практично не приділялося уваги. Ще від часів Відродження та Просвітництва, коли на перший план почали виходити бюргерсько-комерційні цінності, традиційним стало принижувати її місце в загальній еволюції європейської системи знань. Середньовіччя вважалося „темним часом релігійної сплячки,“ коли в ходу були лише авторитарні методи навчання й виховання, а також дисципліна, заснована на різках. („Шмагання визначає свідомість у навчанні“). Хоча наврод була необхідність шмагати дорослих вихованців, котрі свідомо зробили свій вибір.

Безумовно, подібні моменти мали місце в освіті раннього Середньовіччя. Однак ми не можемо забувати про ті великі наукові надбання, які приніс варварський Європі перехідний період від християнської пізноантичної культури до ранньоевропейської, внесок визначних діячів раннього Середньовіччя, завдяки яким ствердився новий тип мислення та відбулося становлення релігійної навчально-виховної парадигми.

Витокам теорії і практики європейської освіти з її особливою моделлю поведінки наставника присвячені праці Г. Пікова та В. Безрогова [3; 1]. Зміст педагогіки в добу раннього та роль у ній унікального викладача Середньовіччя став предметом дослідження В. Уколової і Л. Харитонова [4; 6]. Вчені довели, що університетська модель в країнах західної Європи з'явилася вже у VII – VIII столітті, та в силу об'єктивних зовнішніх факторів змогла ствердитися лише в середині XI століття.

Оскільки в світовій педагогіці ХХ – початку ХХІ століття наставник і його навчально-виховна система розглядалися як одне ціле, автор статті ставить за мету відтворити єдність теорії і практики в добу раннього Середньовіччя, яка й послужила відправною точкою в зародження сучасної європейської неперервної освіти.

Саме в часи раннього Середньовіччя почалося формування сучасного західноєвропейського індивідуалістичного світогляду, були закладені основи вищої школи, системи освіти дорослих і тьюторської системи.

У радянській педагогічній науці, а також і в зарубіжній педагогіці першої половини ХХ століття видатних педагогів V – VII століть уважали зберігачами античних традицій, котрі намагалися донести античну науково-педагогічну думку до наступних поколінь. І лише завдяки системним виданням їхніх творів (у Європі, починаючи з другої половини ХХ століття, а в країнах пострадянського простору зовсім нещодавно), ми маємо можливість переконатися, що їх менше всього можна вважати „зберігачами“ минулої спадщини. Це були активні діячі епохи нового світу („рах нова“), які формували новий тип культури та відповідної йому навчальної системи.

Спробу переосмислити античну навчальну систему з її теорією і практикою зробив Марціан Капелла, а завершив її Северин Боецій. Однак нову педагогічну модель теоретично завершити й апробувати на практиці вдалося лише Флавію Кассіодору. В його навчально-виховному комплексі „Віварій“ (протомонастирі), де проживали й навчалися люди різного віку та соціального статусу (навіть кримінальні елементи) сформувався *тип універсального викладача-наставника*, під контролем якого здійснюється навчання й самонавчання вихованців [1, 25].

Відкинувши ідеї своїх християнських попередників про виховання виключно на слові вчителя, Кассіодор остаточно не пориває зі здобутками педагогів-апологетів. Навчання необхідно починати з усного слова вчителя, бо більшість вихованців, на думку Кассіодора, боїться складності наук. Тому треба пробуджувати інтерес до Божого слова й необхідних людині знань.

Таким чином, наставник повинен знайомити своїх підопічних із найцікавішими фрагментами Біблії, щоб, з одного боку, вимальовувалися її загальний смисл і призначення, з іншого, виникло бажання потім самостійно її перечитати. Переконавши вихованців в істинності слова Божого, вчитель словесно має їх ознайомити з основами необхідних для життя наук – агрономії та медицини. Якщо після цього у вихованців не виникло бажання самостійно навчатися, то причини тут може бути дві: або наставник не здатен його переконати власним прикладом служіння Господу й наукам, або вихованцю не судилося отримати Божого Одкровення. Тоді далі немає потреби змушувати його навчатися.

Якщо ж під керівництвом наставника у вихованця прокинувся інтерес до самостійного навчання, тоді необхідно приступити до вивчення семи вільних мистецтв, найперше з яких граматики. І тут необхідно не форсувати події, а враховувати індивідуальні можливості кожного вихованця, щоб не порушити принципу любові до навчання, роблячи все послідовно і вимагаючи від учня ретельності в заняттях [4, с. 61].

Після того, як учень навчиться писати й читати, настає період самонавчання під контролем наставника, що ґрунтується на любові до науки, послідовності та ретельності. Самонавчання обов'язково повинно узгоджуватися з виробленням навичок до практичної діяльності. Ті ченці, які закінчать повний обсяг шкільної програми, потім мають присвятити себе викладанню для передачі отриманих знань прийдешнім поколінням. У цьому й полягає смисл навчання – не для себе, а для людей.

А які були в Кассіодора побажання безпосередньо до самого процесу вивчення чотирьох математичних наук (арифметики, геометрії, астрономії і музики)? Як справжній педагог, він розумів, що не всі бажаючі навчатися мешканці Віварію зможуть їх осягнути, та він наголошує на тому, щоб навіть зовсім нездібні виявили старанність і намагалися ознайомитися хоча б з азами того, що входить до компетенції вільних мистецтв. Своє головне завдання Кассіодор убачає у вихованні в мешканцях Віварію „любові до читання і щирого бажання пізнати істину. Тоді рятівна ретельність зробить ученими тих, кого на перших кроках злякала глибина тих книг, за які вони бралися. А досконалу мудрість Бог дасть тому, кого обере.“ Великого значення Кассіодор надавав особистості вихователя-наставника та його впливу на своїх вихованців, у якому б віці й ким би вони не були. В цьому педагогічному досвіді вчений на дванадцять століть випередив Роберта Олена.

Молодший колега Ісидора з Іспанії, Ісидор Севільський, уважав, що для того, щоб мати право стати наставником, треба пройти кілька серйозних періодів: по-перше, підготовчий етап до викладання (*Doctrina*) – створення власної системи передачі загального знання в єдності теорії і практики, по-друге, (*Sapientia*) – надбання наставником мудрості у процесі викладання основ знань окремим вихованцям, котрі бажають навчатися ще в недосвідченого викладача, по-третє, (*Prudentia*) – досягнення наставником справжнього благочестя. Лише після цього він має право викладати в єпископальній школі, або бути наставником дітей знаті чи королів.

Щодо самостійного вивчення науки вихованцем Ісидор Севільський розробив цілу власну систему, яка не втратила своєї актуальності й сьогодні: той матеріал, що заданий наставником для самостійного опрацювання необхідно спочатку законспектувати частинами, потім кожну з них переказати вголос, а потім відібрати з кожної частини необхідне і скомпонувати у власну доповідь.

Таким чином, після засвоєння граматики й діалектики, вихованець під контролем наставника мав вивчати певними дозами самостійно чотири математичних науки, медицину, юриспруденцію, теологію, історію, географію, демографію, фізику, агрономію, архітектуру, хімію, мінералогію, мореплавання і флотобудівництво.

Нам може здатися це дивним, та у Гіспальській єпископальній школі початку VII століття, коли в ній викладав Ісидор Севільський, вихованці вивчали весь перелічений список предметів, якими мав володіти один універсальний наставник. І якби араби не завоювали Піренейський півострів, то перший університет у Європі виник би в Іспанії VII століття, бо єпископальна школа Ісидора не те що поступалася університетам XIII століття, а навіть випереджала їх.

Вважаючи людину мініатюрною копією Всесвіту, Ісидор натхненно писав: „Голова людини спрямована в небо, а на ній є два ока, схожі до світа сонця і місяця. Дихання людини подібно повітрю, бо саме воно породжує вдих і видох, схоже до руху в багатьох вітрів на землі. Живіт людини можна порівняти з морем, бо в ньому зібрані всі рідини, як у море стікаються всі води. Нарешті – ступні ніг можна порівняти із землею, бо вони сухі й містять такий жар, як і земля. Справжній розум міститься в голові людини і підноситься над тілом, як Бог у небесах. Він може оглядати та управляти всіма речами з висоти“ [6, с. 379].

Талановитий діяч Каролінгського відродження другої половини VIII століття Алкуїн відібрав з унікальної шкільної програми Ісидора необхідні для освіти державного діяча та ченця вищого рівня елементи і розвинув ідею єдності теорії і практики в процесі навчання. Він писав: „Практично всі діти можуть засвоїти граматику, діалектику та риторику. Набагато складніше з математичними мистецтвами. Не кожний осягне арифметику і геометрію. Ще складніше з музикою. Голос і музичний слух даються людині від Бога і лише голосу притаманно звеличувати Творця. Тут постійна увага наставника і його допомога просто необхідні. Треба їх учити мислити“ [3, с. 25].

Алкуїн вводить в педагогіку метод діалогу, відповідно до якого учні повинні були самостійно вивчити матеріал і підготувати для наставника ряд питань, на які той мав відповісти. Саме за якість формування питання вони й отримували оцінку. Постійний діалог із наставником із наукових проблем розвивав логічне мислення вихованця, а також його творчий потенціал.

На жаль, після смерті Карла Великого його сини поділили імперію, між ними почалися чвари і про освітнянські проблеми майже на два століття забули. Ідеям Алкуїна про обов'язкову початкову освіту для всіх громадян у ті часи не судилося втілитися на практиці.

Приблизно в середині XI століття в результаті відносної стабілізації міжнародних відносин та імпульсу економічного характеру в середньовічній Європі почалося бурхливе зростання міст, обумовило формування нової цивілізаційної, а разом із нею й педагогічної парадигми. Розквіт міської культури призвів до появи інтелектуала-профі, як одного з тих майстрів, ремеслом якого було спочатку лише “писати й навчати”. По мірі комерціалізації середньовічного суспільства продукція інтелекту перетворилася на товар, який необхідно було реалізувати на ринку інтелектуальних послуг. Змінилася

й освітня модель. Наставника у вірі змінив с магістр (*magister, doctor* – учитель, керівник процесу навчання) – інтелектуал, який викладав методи мислення, продаючи послуги інтелекту. На відміну від наставника у вірі, магістр уже був вузьким спеціалістом (*specialis* – особливий, приватний), тобто, знавець не цілого, а лише частини – визначеної вузької сфери знання.

Таким чином, єдність теорії і практики сучасної західної школи бере свій початок із педагогіки наставництва раннього Середньовіччя, коли вчителем пропонувалася модель необхідної кількості теоретичного знання, конкретні технології навчання та модель поведінки з вихованцями й у суспільстві, самостійне опанування цієї моделі вихованцем під контролем наставника, однак без особливого примусу й авторитарних методів виховання. Головною заслугою цього перехідного періоду було те, що ніхто нікого не змушував навчатися.

Список використаної літератури

1. Безрогов В. Г., Варьяш О. И. Педагогика Средневековья // Антология педагогической мысли христианского Средневековья / В. Г. Безрогов, О. И. Варьяш – М., 1994. – Т. 1. – С. 11–28.
2. Исидор Севильский. Этимологии. Книги I-III. / Составитель Л. А. Харитонов. – М. : Евразия, 2006. – 481 с.
3. Пиков Г. Г. Реновационная педагогика Каролингского Возрождения и педагогические идеи Алкуина / История и социология культуры / Геннадий Геннадиевич Пиков. – Вып. 1. – История и социология образования. Новосибирск: НГУ, 2000. – С. 32-81.
4. Уколова В. И. Исидор Севильский и античная философия // Средние века / Виктория Ивановна Уколова. – М. : Наука, 1985. – Вып. 48. – С. 27–37.
5. Уколова В. И. Античное наследие и культура раннего средневековья (конец V – начало VI века) / Виктория Ивановна Уколова. – М. : Наука, 1989. – 381 с.
6. Харитонов Л. А. Исидор Севильский. Историко-философская драма в семи эпизодах с прологом и эксодом / Л. А. Харитонов. – М. : Евразия, 2006. – С. 354-461.